

Stinas

artiklar 17

INNEHÅLL

- 3 Namnsdagar
- 4-7 Älg och rådjur
- 8-11 Rödräv och fjällräv
- 12-13 Visste du att...?
- 14-15 Världsreligionernas stora högtider
- 16 Smakar bilarna olika?
- 17 Se upp med hårdkaramellerna
- 18 Bubbelgum & Kolsyra
- 19 Glasyr
- 20-21 Humor
- 22-24 Big Five (Storvilt)
- 25 Världs dagar för olika diagnoser
- 26 Ost
- 27 Filt
- 28-30 Recept
- 31 Ädelstenar
- 32-33 Svenska gruvor
- 34 Rost
- 35 Ovanligt att pruta här

Namnsdagar

Namnsdagsfirandet kom först på 1600-talet. Från början bara bland hov och aristokrati, men spreds så småningom även till folk i allmänhet.

Namnlösa dagar

Nyårsdagen 1/1,
Marie bebådelsedag/Kyndelsmässodagen 2/2,
Johannes Döparens dag 24/6,
Allhelgonadagen 1/11, Juldagen 25/12

Förskjutna namnsdagar

Från införandet på 17-1800-talet låg skottdagen den 24/2, så resterande namnsdagar i februari flyttade fram ett datum vart 4:e år. Sedan år 2000 är skottdagen en extra dag, den 29/2, så sedan dess ligger namnsdagarna fast:

24/2 Mattias, Mats*
25/2 Sigvard, Sivert
26/2 Torgny, Torkel
27/2 Lage
28/2 Maria

KÄLLA: Wikipedia, tidochdatum.se, isof.se, samlogic.com

*Tidigare namnlös

Älg och rådjur



Älg

Älgar är ett släkte partåiga hovdjur och de största nu levande hjortdjuren.

Listades fram till mitten av 2000-talet som en art med olika antal underarter. Delas nu i två arter, europeisk älg och amerikansk älg (*Alces americanus*).

Till skillnad från de flesta hjortdjuren lever älgar mest ensamma. De är dagaktiva och förflyttar sig långa sträckor per dygn. Rör sig ofta långsamt, men kan vid fara förflytta sig mycket snabbt och också bli aggressiva.

Namn

Hanen kallas tjur och honan ko. En älgko kallas innan hon kalvat, som hos kossor, för kviga. I Sverige och Finland kallas älgen ibland för "skogens konung".

På amerikansk, australisk och nyzeeländsk engelska kallas den moose, på brittisk engelska elk.

Utseende

Utöver storleken känns älgar igen på tjurarnas stora flertaggade krona,

som de bär större delen av året.

Älgarna är olika stora beroende på kön, art, underart och levnadsmiljö.

T. ex. blir älgarna i Norrland generellt större än de i södra Sverige. I Sverige har en älgko vanligen en mankhöjd på 150-170 cm, en älgdjur 180-210 cm. Som mest kan en älgdjur uppnå en mankhöjd på 230 cm.

På hösten väger en älgko cirka 270-360 kg och en tjur cirka 380-540 kg. Stora älgdjur kan väga 600-700 kg och de tyngsta kända älgdjurarna vägde nära 800 kg. En nyfödd kalv väger cirka 15 kg, men redan samma höst vanligen 120-150 kg.

A.a. *gigas* från Alaska är den största underarten, tjurarna kan väga över 700 kg.

Tjuren är cirka 20% större än kon. Skillnaden visar sig dock först vid 5-6 års ålder då den är mycket tydlig. Denna ålder är det dock ovanligt att en tjur uppnår i Sverige nu för tiden p.g.a. jakt. Kor över 15 år är däremot inte så ovanliga.

Vid födseln är älgkalvens päls (fäll) rödbrun. På vuxna varierar färgen från rödbrun via gråbrun till svartbrun. Lite ljusare under vintern. Benen är ljusare och har kortare hår.

Utbredning

Älgar finns främst i löv- och blandskog i tempererat till subarktiskt klimat. I taigaområdet som sträcker sig över Europa, Asien och Nordamerika.

Vägmärket Varning för älg är svenskt.

Älgar har funnits över mycket större ytor, men jakt och annan mänsklig aktivitet har ändrat på det.

Europeisk älg

Stora grupper finns idag främst i Finland, Norge, Sverige och i Baltikum (Estland, Lettland, Litauen).

Älgen är även vanlig i *Rysslands europeiska del, dessutom finns färre i Polen, Vitryssland och Tjeckien.

På vissa platser i Centraleuropa håller älgen på att återta sina ursprungliga levnadsområden.

Nordamerika

Vanligast i Kanada samt centrala och västra Alaska. De finns även i stora delar av New England och delstaten New York, i Klippiga bergen, i nordöstra Minnesota, Wisconsin samt i Michigan vid de Stora sjöarna.

Enskilda grupper lever i bergstrakter av Utah Wyoming och Colorado.

Älgar kom 1878 och 1904 till Newfoundland och är numera de dominerande hovdjuren på ön.

Älgar finns i skogsmark och trivs i miljöer med sjöar och våtmarker. De lever främst ensamma och är dagaktiva. Vanligtvis går älgar långsamt men vid fara kan djuret nå 56 km/h. På vintern händer det att den samlas i mindre grupper.

Asien

Bl. a. i Mongoliet och Manchuriet. Allmänt utgör Stilla havet utbred-

ningsområdets östra gräns på kontinenten. Under början av 1800-talet försvann älgarna från stora delar av södra Ryssland. Utbredningsområdets södra gräns flyttades på så sätt nästan 100 mil norrut. Orsaken är inte fastslagen då den europeiska älgens skogsområden fanns kvar.

Under 1900-talet har älg återkommit till Kaukasus.

Nya Zeeland

Den sista bekräftade iakttagelsen gjordes 1952. Horn från en älg hittades 1972 och här som upphittades 2002 tillskrevs efter DNA-tester likaså älgen. Därefter ökades sökandet. Medan automatiska kameror misslyckade med att ta avgörande fotografier, hittades märken av viloplatser och från horn som fejades mot träd.

Mat

Älgen är en idisslare, precis som kor. Främst äter den på sommaren blad, skott och mindre kvistar. Rötter av näckros anses främst i Nordamerika tillgodose älgens behov av mineralämnen.

På hösten äter den även blåbärsris, havre och andra grödor på från odlade fält.

Under vintern äter den tallris, enris och kvistar av lövträd. Om snöförhållandena tillåter äter älgen även bärris och ljung på vintern. Vissa älgar gillar tallbark, vilket kan orsaka problem för skogsbruket om flera älgar hittar samma tallplantering.

Älgar söker sig gärna till uppväxande hyggen och kraftledningsgator för att beta, betet där finns i större mängd på bekväm höjd.

Hot

En vargflock kan utgöra ett hot, speciellt för kor med kalvar. Sibirisk tiger och brunbjörn kan också döda älgar, men björnar dödar ofta unga kalvar. I Nordamerika kan svartbjörn och puma vara stora fiender för kalvar under maj-juni.

Status

Det finns cirka 500 000 älgar i Central- och Nordeuropa (utan Ryssland) samt 0,5-1 miljon individer i Kanada med omnejd.

Arterna listas därför som livskraftiga. Underarten amurälg anses däremot vara nära hotad.

Rådjur



Rådjur är ett litet hjortdjur som finns i Europa och Mindre Asien (Anatolien (turkiska: Anadolu; från grekiska Ανατολή, Anatolē eller Anatolí, 'soluppgång') är den

halvö i västra Asien som upptar större delen av Turkiet. Den är även känd under namnet Mindre Asien (latin: Asia Minor).).

En vuxen hane kallas bock. Honan kallas för get eller rå, ungdjur under 1 år kallas kid eller killing och getter som ännu inte fött kid kallas för smaldjur.

Utseende och läte

Rådjuret väger 20–30 kilo och honan och hanen är nästan lika stora. Dess korta päls är till största delen rödbrun under sommaren, gråare under vintern och könen är mycket lika, bortsett från att hanen bär horn under en stor del av året. Rådjuret har ett hundskallsliknande varningsläte, ett svagt visslande kontaktläte.

Utbredning

Det europeiska rådjurets utbredningsområde sträcker sig från Atlankusten i väst till Uralbergen i öst. Det saknas på Irland. Högsta tätheter finns i norra kontinentala Europa och södra Skandinavien. Rådjuret finns i nästan alla naturliga miljöer i Europa, vilket beror på dess goda anpassningsförmåga.

Endast i alpina områden ovan trädgränsen och kring de helt öppna jordbruksområdena är rådjuret fåtaligt.

I öst möter rådjurets utbredningsområde det närbesläktade sibiriska rådjuret, och deras utbredningsområden överlappar något vid Kaukasus.

Förekomst i Sverige

Sverige ligger i den yttersta kanten av rådjurets utbredningsområde och antalen varierar kraftigt.

Mat och boplats

Rådjuret finns i löv- och barrskog, torra medelhavsskogar, ljunghedar och vid våtmarker. Den föredrar örter och lövträd medan gräs och andra växter med hög fiberhalt endast äts i mindre utsträckning. Rådjuret äter även svamp, särskilt kantareller. Denna begränsning i mat innebär att arten är anpassad att utnyttja tidiga successionstadiet i en skogs utveckling då sådana betesväxter är speciellt vanliga. Dessutom kan den leva sida vid sida med andra hjortdjur som t. ex. dovhjort, som bara äter gräs.

Namn

En vuxen hane och hona kallas bock och get. Ungen under 1 års ålder

kallas kid eller killing. Getter som ännu inte fött kid kallas för smaldjur.

Rådjuret, från fornsvenska radiur, betyder "fläckigt djur". "Rå" kommer av det fornsvenska substantivet "ra" som

betyder märke av något slag. Ordet kan syfta på att unga kid har en skyddsteckning av fläckar.

Efter några veckor ersätts dock fläckarna av en jämnare färgning. Bland de svenska hjortdjuren har bara den inplanterade dovhjorten tydliga fläckar på sidorna även som vuxet djur.

Status och hot i Sverige

1955-2005 beräknas antalet svenska rådjur ha ökat från 100 000 till 375000. Bl. a. kan den minskande mängden varg, lo och räv ha spelat roll, liksom mindre lösdrift av boskap och en viss allmän temperaturhöjning (med mildare vintrar). Toppen nåddes i början på 1990-talet, då antalet beräknas ha nått en miljon djur.

Sedan 1990-talet har dock arten minskat, speciellt norr om Dalälven och även i Bergslagen.

Orsaken till denna minskning är en kombination av jakt och ökande stammar av framförallt lodjur och räv.

Ibland uppskattas antalet svenska rådjur idag till cirka 700 000 djur, medan andra uppgifter anger cirka 375 000. Antalet varierar dock mycket beroende på hårda eller milda vintrar. Under en jaktsäsong skjuts 119 000-210 000 svenska rådjur av jägare.

I kulturen

Bambi i Felix Saltens bok är ett rådjur. Eftersom rådjur inte finns i USA, bytte Disney ut det mot en vitsvanshjärt (bilden) på film.



Rödräv och fjällräv

Rödräv



Rödräv eller vanlig räva är ett hunddjur och den vanligaste arten i rävsläktet. Den finns i stora delar av Palearktis (Europa, Asien norr om Himalaya, norra Afrika och de norra och centrala delarna av Arabiska halvön) och Nearktis (större delen av Nordamerika inklusive Grönland samt höghöjdsregionerna i Mexiko) och i mycket mindre utsträckning i Afrika. I modern tid har den också spridits till Australien.

Utseende

Rödräven är cirka 75 centimeter lång plus en 4 decimeter lång svans. En vuxen hane väger cirka 8 kilo och en vuxen hona cirka 6,5 kilo. Den har rödfärgad rygg och vit buk. Färgerna varierar lite mellan gulrött och mörkt rödbrunt respektive mellan vitt och silvergrått. I närheten av fötterna är räven svart.

Vanligen har den yviga svansen en vit spets. Under hösten blir rödrävens päls längre. Den s k vinterpälsen håller djuret varmt under höst och vinter. I början av våren skiftar räven ill en kortare sommarpäls.

Fyra olika anlag bestämmer pälsfärgen.

Förutom de här två arterna finns polarräv/fjällräv, silverräv och korsräv.

Rödräven skiljs lätt från fjällräven genom både färg och storlek, men även genom de stora och spetsiga öronen, som har ungefär huvudets halva längd, samt på tårnans nakna trampdynor.

Rödräven har i överkäken tre framtänder, en hörntand, fyra premolarer och två molarer per sida. I underkäken finns ytterligare en molar per sida, alltså totalt 42 tänder.

Honor har 4 par spenar vid bukens sidor. Liksom flera andra hunddjur har rödräven doftkörtlar på svansens ovansida där svansen möter bålen. Oval doftkörtel. Rödräven markerar dessutom klippor, trädstammar, staketstolpar och andra föremål i reviret med urin.

Läte

Rävens vanliga läte är ett hest och kort tjut eller ibland ett kort skällande, som slutar med ett längre tjut.

Dessutom morrar den och har även ett starkt fräsande eller harklande ljud. En rödräv har upp till 28 olika läten.

Utbredning, miljö, revir

Rödräven finns i Europa, norra delar av Asien, i Nordamerika och i Afrika norr om Sahara, samt Egypten och norra Sudan. Under 1800-talet introducerades den även till Australien.

Rödräven delas upp i cirka 45 underarter. Den japanska rödräven (japanska: Kitsune) finns i 2 underarter: *V. v. japonica* på Honshū och den nordliga *V. v. schrencki* på Hokkaidō.

Arten ställer inga större miljökrav och finns därför i många olika miljöer som skogsmark, ängsmark, åkermark och i städer. Man har sett rödräv i städer sedan 1940-talet.

Denna utveckling iaktogs först i Storbritannien. Landets rävstam ökade efter kriget så mycket att unga rävar var tvungna att leta efter nya boplatser. Rödrävar i tätbebyggda samhällen medför både för- och nackdelar.

De rensar staden från döda djur samt kaniner och råttor som anses vara ohyra, men dödar även husdjur eller fåglar i djurparker som inte är tillräckligt skyddade.

En rödrävs revir är 5-20 km² stort och de stora reviren finns främst i Eurasiens barrskogsregioner.

Räven markerar sitt revir vid flera ställen med avföring och urin. I revirets centrum ligger grytet. Oftast gräver räven inte själv utan den övertar boet från grävlingar eller kaniner.

Bredvid huvudingången skapar räven flera flyktgångar som används vid fara. Grytet används i många generationer. Revirets storlek och avståndet mellan de olika reviren är avhängigt av landskapets utseende, tillgången på mat och antalet platser där den kan bygga ett gryt.

I fångenskap lever de cirka 14 år. Vilda lever sällan längre än 4 år.

I norra Sverige är det vanligt att rävar lever i par, möjligen för att tillgången på mat är sämre än längre söderut. Det är inte heller ovanligt att räven lever i en familjegrupp, med en hona och hane och eventuella extrahonor.

Extrahonorna hjälper till att fostra valparna och kan även de (utöver hanen) ta över ansvaret för valparna om honan skulle dö. De extra honorna är ofta parets äldre döttrar och kan vara så många som tre stycken.

Mat

Rödrävar är vanligtvis aktiva under gryningen och natten. De äter främst gnagare som möss, men även växter, harar, höns, fiskar och fågelägg. De tar även rådjurskid och i nödsituationer äter de till och med grodor. I närheten av människans bostäder äter räven mer organiskt avfall. Den äter även gräs, arter av starrsläktet, frukter som hamnat på marken, stamknöl från olika plantor och bär.

Vid jakt efter möss eller sorkar står räven ofta stilla och fokuserar på ett hål eller grästuva och hoppar sedan blixtnabbt på bytet när det visar sig.

Kulturhistoria

I många berättelser och sagor beskrivs räven som klok och listig. Räven i fabler har gett upphov till uttrycket ”Surt sa räven”.

Fjällräv



Fjällräv (*Vulpes lagopus*) är en art i familjen hunddjur som finns i Arktis (Nordpolen) och angränsande områden.

Placerades tidigare i det egna släktet *Alopex*, idag i släktet *Vulpes*, tillsammans med bl. a. rödräven. Fjällräven kallas också för polarräv.

Alopex är det grekiska ordet för räva. *Artepitet* är bildat av de grekiska orden *lagos* (hare) och *pous* (fot)

Utseende

Fjällräven är 50-85 cm lång och en svans på 28-55 cm. Mankhöjden är 28 cm och den väger 3-8 kg.

Öron, nos, ben och svans är kortare än hos rödräv, och vinterpälsen är tjockare. Fjällräv finns i minst 2 färgvarianter. Den ena är sommartid brungrå på huvud, rygg och benens utsidor, medan kroppssida, buk, benens insidor och det mesta av svansen är gråaktigt vit.

Vinterpälsen är helvit. Den andra färgtypen är ljusgrå eller stålblå och är även känd som blåräv. En tredje, sällsynt färgform har setts, blekgula,

mer eller mindre sandfärgade.

Fjällräven har en mycket isolerande päls och klarar ner mot -70 grader. Även tramp-dynorna är håriga för att skydda mot kylan och för en lättare framkomlighet på is och snö.

Utbredning

Fjällräven lever på tundra och finns i arktiska Skandinavien, Sibirien, Kanada, Alaska och på Grönland, Svalbard och andra arktiska öar. Några djur besöker även isflak i Norra ishavet och når ibland Nordpolen. I Skandinavien finns den främst i fjällvärlden, men speciellt ungdomdjuren kan under matletning vandra långt, upp till 100 mil har konstaterats.

Levnadssätt

Under vintern jagar fjällräven vanligen ensam och varje djur har ett cirka 20 km² stort revir. Vid jakten använder arten sin väl utvecklade hörsel för att hitta bytesdjur under snötäcket. Vid behov kan den nå en hastighet av 48 km/h på is eller snö.

Mat

Fjällräven äter främst smågnagare, speciellt lämlar. I områden med regelbunden tillgång på fjällämme är fjällräven i hög grad beroende av tillgången på den. Fjällräven äter också växter, bär, insekter m.m.

Fjällrävar bygger en lya i en kulle av sand eller lera. Annars tar de en liten bergsskrevastället. Boet är stort, i medeltal 277 m² och kan användas i hundratals år. Det kan ha flera ingångar, vanligtvis ett 40-tal.

Hot och status

Fjällrävspäls har varit en eftertraktad vara, vilket genom historien lokalt har lett till intensiv jakt. I Sverige fridlystes arten 1928, men beståndet har trots det inte återhämtat sig. I Norge fridlystes den 1930 och i Finland 1940.

Den jagas fortfarande på Island, eftersom den ses som ett hot mot fårnäringen. Även på Svalbard jagas den, men varken där eller på Island verkar den hotad, utan tycks snarast vara stadd i viss ökning.

Tidigare lades förgiftade beten ut till varg, något som anses ha bidragit till nedgången för fjällräv. Både kungsörn och rödräv (som har ökat i fjällen och hela Arktis) tar fjällräv, den senare är även en konkurrent om maten.

Det minskande antalet har lett till inavel och genetisk utarmning, men även att par får svårt att hitta varandra.

Fjällräven är också hotad av rävskaab, som troligtvis har spritts med rödräv, och på sina håll rabies.

Antalet i Skandinavien och på Island är ganska litet men i Nordamerika, Sibirien och på Grönland finns det fortfarande många och fjällräven som art anses inte hotad. I Sverige och Norge finns fjällräven på respektive lands förteckning av rödlistade arter som akut hotade. Fjällräven var nära att försvinna helt under slutet av 1990-talet i Sverige, men 2013 fanns det uppskattningsvis 120 fullvuxna.

Visste du att...

En blåmussla som är 5 centimeter filtrerar cirka 5 liter vatten på en timme, den gör alltså havet renare.

Humrar åldras inte. De dör av att människor fångar dem, av parasiter eller äter ihjäl sig.

Det är omöjligt att andas och svälja samtidigt.

... Eller att humma och hålla andan.

Varannan minut tar vi fler bilder än vad som togs under hela 1800-talet.

Sannolikheten att vattnet du dricker innehåller en molekyl av vatten som tidigare har gått igenom en dinosaurie är nästan 100%.

Shakespeare och Pocahontas levde under samma tid.

Vid storm på planeterna Saturnus och Jupiter ”regnar” det diamanter.

Det är omöjligt att kittla dig själv. Det krävs att du blir överraskad.

Människan som art delar cirka 50% av sitt DNA med bananer.

Varje sekund registrerar hjärnan data som motsvarar 11 miljoner bits. Men bara 60 av dem tas upp i vårt medvetande.

Resten bearbetas utan att vi är medvetna om dem.

Montenegro är mindre än Hälsingland

Att vi generellt har svårt att komma ihåg namn beror på att vi fokuserar på visuella saker, det vi ser. Därför har vi lättare att komma ihåg namn som är ett substantiv, en sak, för då ser vi något framför oss.

Världsreligionernas stora högtider

Artikel från 31/12 2012.

De exakta datumen gällde 2013.

Kristendom

24/12, Julafton: Firas till minne av Jesu födelse. Julafton är kulmen, med paketutdelning och tomte, men ingen helgdag.

28/3, Påskafton: Påsken firas till minne av Jesus lidande, död och uppståndelse. Påskveckan motsvarar de sista dagarna i hans liv. Skärtorsdagen är den första, annandag påsk (måndag) den sista.

9/5, Kristi Himmelfärds dag: 39 dygn efter påskdagen. Dagen då Jesus fördes upp till himlen efter att han återuppstått från de döda.

18/5 Pingstdagen: Pingst firas till minne av att den helige ande för första gången gav sig till känna vid denna tid. Vilket blev början för den kristna kyrkan.

Judendom

5-6/9, Rosh Hashana: Den första dagen på det judiska nyåret. Början av de 10 botdagarna och en tid för att tänka tillbaka på hur man levtt och hur man kan förändra för att leva bättre.

14/9, Jom Kipur: Den sista av de 10 botdagarna, kallas även försoningsdagen. Man ber gud om förlåtelse och fastar.

Sabbat: Varje vecka, fredag kväll till och med lördag kväll och är en vilodag. Den firas dels för att den är en del av guds 10 budord och dels för att fira minnet av befrielsen från slaveriet i Egypten.

28/11. Chanukka: Firas i 8 dagar till minne av makkabéernas återerövrande av templet från de hellenistiska syrierna. Ljus tänds varje kväll, 1 ljus dag 1, 2 ljus dag 2 osv. I samband med ljuständningen ges även gåvor.

19/9, Sukkot: Firas i 7 dagar och kallas även lövhyddofesten. Firas till minne av hur gud skyddade det judiska folket under den 40 år långa vandringsen genom öknen.

26/3, Pesach: Firas till minne av uttåget ur Egypten under 8 dagar. Högtiden kallas även "det osyrade brödets högtid" och man äter just detta osyrade bröd – matze.

15-16/5, Shavuot: Firas 7 veckor efter Pesach till minne av att Gud gav det judiska folket stentavlorna med de Tio Budorden.

Hinduism

3/11, Diwali: Ljusets högtid, ljuset symboliserar kunskap. Främst tillägnad Lakshmi – lyckan och välståndets gudinna. Man tänder oljelampor för att välkomna henne, gåvor delas ut, mat dukas upp, sötsaker offras till gudarna och fyrverkerier tänds på.

27/4, Holi: Vårens ankomst firas. Man tänder vårbrasor för att symbolisera brännandet av Holika och gatorna färgas i alla världens färger då hinduerna kastar färgat pulver eller vatten på varandra.

14/10, Dussehra: Firas till minne av Ramas seger över Rayana, när det goda övervinner det onda. Danser och teatrar utifrån Ramas liv sätts bland annat upp.

Buddhism

24/5, Vesak: Firas till minne av Buddhas födelse, uppvaknande och död. På vissa ställen häller man te över buddhastatyer för att symbolisera hans första bad. Andra donerar pengar till tempel, mediterar, eller deltar i festliga parader för att hylla Buddha.

30/7, Asalha Puja – Dharmadagen: Firas till minne av Buddhas första predikning, med genom just detta.

30/3, Magha Pujan - Sanghadagen: Den andliga gemenskap som finns mellan buddhisterna, tillförliten mellan de troende firas.

14/2, Parinirvanadagen: Firas till minne av Buddhas död, den slutgiltiga döden där han uppnått nirvana och skulle slippa återfödning. Man firar genom att läsa om Buddhas sista dagar och meditera.

Islam

9/7, Ramadan: Pågår i 30 dagar. När solen är uppe får man varken äta eller dricka, men om kvällen och natten firar man med festligheter med släkt och vänner. Fastan är en av islams 5 pelare och det var under ramadan som profeten Muhammed tog emot koranen från Allah.

8/8, Eid al-fitr: Markerar slutet av fastan. En fest som pågår i dagarna 3 där gåvor delas ut, matborden dukas till bredden och man gemensamt läser eid-bönen.

15/10, Eid al-Adha: Firas till minne av Ibrahims villighet att offra sin son på guds order. Man besöker släkt och vänner, äter gott, ber gemensam bön och gåvor delas ut. Man offrar också djur och ger delar av köttet till fattiga.

KÄLLA: na.se

Smakar bilarna olika?

De olikfärgade Ahlgrensbilarna (original – vita, rosa och gröna) lanserades 1953.

Smakar de verkligen olika?

Smakar de rosa jordgubbe, de gröna päron och de vita vanilj?

Den enda skillnaden i ingredienser är färgämnenäna karbinsyra och klorofyllin-kopparkomplex.

De tillför ingen smak.

Bilarna innehåller alltså samma smakämnen – och kan inte smaka olika.

Ändå upplevs en skillnad.

Varför?

Jo, därför att smak även handlar om lukt, färg och samman-sättning. I det här fallet avgör färgen hur vi upplever smaken.

Färgerna lurar hjärnan och får oss att tro något annat.

KÄLLA: cafe.se



Se upp med hårdkaramellerna!

Alla har vi nog någon gång köpt hårda karameller i affären eller på marknad.

Speciellt marknadskarameller kan ibland vara förrädiskt blanka och stora.

Två gånger har det hänt att personer jag känner satt något i halsen.

Ena gången bevittnade jag, det var en hård, stor karamell som inte satt i luftstrupen utan var så stor att den tryckte på den. Luft gick att få in genom att sträcka på halsen.

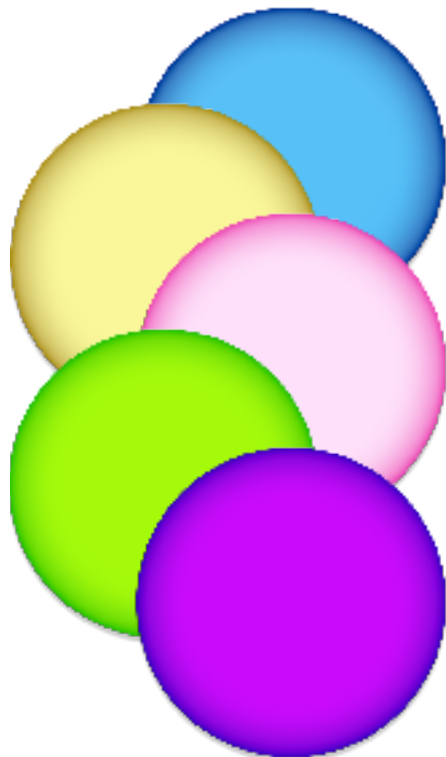
Den gången gick det bra.

Den andra inte...

Om någon satt i halsen

Kan du så stoppa ner handen i svalget och ta bort det som sitter i vägen.

Gäller det barn, vänd barnet upp och ner eller lägg det på magen i ditt knä och dunka det i ryggen. Kan barnet andas – låt föremålet vara och ring ambulans.



Heimlich manöver:

Stå bakom personen och lägg armarna om kroppen. Knyt handen och placera den med tummen ovanför naveln nedanför bröstbenet. Lägg andra handen ovanpå.

Tryck inåt och uppåt.

Lufttrycket från lungorna kan då få föremålet att lossna.

Tryck flera gånger om det behövs.

Metoden är oftast lättare att använda på barn än på vuxna.

BUBBELGUM

Bubbelgum görs med mer gummibas än andra tuggummin, så det är starkare och kan sträckas ut utan att smälla.

Nackdelen med de mest hållbara tuggummina, som man kan blåsa de där stora bubblorna med, är att de tappar smaken fortare.

KÄLLA: candyfunhouse.ca



Kolsyra

Kolsyra (latinskt namn: Acidum carbonicum), divätekarbonat (engelska: Dihydrogen Carbonate), H_2CO_3 , är en kemisk förening som bildas när koldioxid löser sig i vatten.

Kolsyran är mycket svag och kan inte koncentreras, eftersom koldioxid avges när vattenhalten blir för låg.

Kolsyrans salter kallas karbonater.

I drycker och i andra vardagliga sammanhang kallar man ofta gasen koldioxid för kolsyra.

Jämvikter

I vattenlösning är kolsyra i kemisk jämvikt med löst koldioxid, som i sin tur är i jämvikt med koldioxid i gasform.

Bubblorna* i kolsyrade drycker innehåller alltså i själva verket koldioxid och endast 0,01% av den ”lösta” koldioxiden i en kolsyrad vätska finns i form av kolsyra/divätekarbonat.

Kolsyra i haven

Koldioxid i atmosfären löser sig i havet och bildar kolsyra som försurar havet. Ökning av koldioxidhalten i atmosfären, från t. ex. förbränning av fossila bränslen, ökar försurningen av havet. Denna havsförsurning är ett allvarligt hot mot havens ekosystem.

Fler användningsområden

Kolsyra används även i vissa brandsläckare, koldioxiden kväver elden.

GLASYR

Blandas av florsocker och lite vatten till önskad tjocklek. Används att garnera kakor, mazariner, bullar och bakverk med.

Passar att ringla över och garnera bakverk som sockerkaka, mazariner, kakor, vetebröd m.m.

Sockerglasyr av florsocker och vatten passar att ringla eller bre över kakor och bakverk.

Passar till

Glasyr passar till mazariner, sockerkaka, vetebröd, kanelbullar, muffins m.m.

Varianter

Glasyren kan smaksättas med vaniljsocker. Chokladglasyr gör du genom att ha i kakao och lite smält smör.

Det är valfritt att ha i citronsaft eller ättika som i receptet nedan.

Mintglasyr gör du genom att tillsätta några droppar pepparmintarom.

Istället för att ringla över glasyr kan du doppa det du bakat i glasyren. Sedan ev. direkt i färgat strössel, kokos, chokladströssel eller hackade nötter.

Extra garnering

Innan glasyren stelnat kan du strö över flagad mandel, hela valnötter, strössel, hackade nötter.

Glasyr och kristyr

Glasyr förväxlas ofta med kristyr, som är fastare - ofta använd till pepparkakshus och pepparkakor. Glasyr görs med vatten och florsocker, kristyr vispas av äggvita och socker.

Vill du ha topping att på cupcakes, muffins etc, kan du göra glasyr med cream cheese eller frosting med färskost och smör istället.

1 sats glasyr till en stor kaka eller cirka 25 kakor som mazariner

Ingredienser

2 deciliter florsocker

1,5 matskedar vatten

Ev. 1 kryddmått citronsaft eller ättika

Blanda florsocker med vatten samt citronsaft/ättika i en bunke till en jämn glasyr. Späd med vatten för en lösare glasyr. Tillsätt florsocker för en fastare glasyr.

Sockerglasyren är klar att använda. Förvara övertäckt. Rör ihop igen precis innan användning.

Ringla eller droppa över kakor eller bred ut över det du önskar garnera. Tänk på att kakor och bakverk helst ska ha svalnat så glasyren inte smälter och rinner ut. Låt stelna 30 minuter.

Vill du spritsa ut glasyren så fyll den i en spritspåse med ett några millimeter stort hål.

TIPS: Ska du inte använda den direkt så täck över den med plastfilm så den inte torkar. Rör ihop den innan du använder den.

Vad heter barnen?

Förmögen plastbitskille:

Inkommande ström:

Värmånad:

Amerikanskt handeldvapen:

Mellan igår och imorron:

Dagen dag:

Armfästning vid kroppen:

Vill nog alla ha på jorden:

FACIT

Förmögen plastbitskille: Rikard
Inkommande ström: Elin
Värmånad: Maj
Amerikanskt handeldvapen: Gun
Mellan igår och imorron: Ida
Dagen idag: Dag, Dan
Armfästning vid kroppen: Axel
Vill nog alla ha på jorden: Fred

Olika världar

En gammal gubbe ringer datorsupporten

Där får han följande instruktioner:

1. Öppna fönstret
2. Lägg filen i mappen på skrivbordet, på c-disken
3. Stäng fönstret



Tänk dig nu detta scenario:

1. Gubben öppnar köksfönstret
2. Läger filmjölkspaketet i mappen för papper, på skrivbordet där datorn står, sedan på diskmaskinen
3. Stänger köksfönstret



Om datorn funkade bättre efter dessa åtgärder? Tror inte det va?

Storvilt (The Big Five)

TEXT OCH KARTMARKERINGAR: Stina Palm

FOTO: Henrik Sommerfeld

KÄLLA: Wikipedia

Storvilt, mer känt som *The Big Five* (De Stora Fem), kallas fem stora vilt på Afrikas savanner:

Buffel, Noshörning, Leopard,
Elefant, Lejon

Turister på safari har ofta som mål att få se "The Big Five".







Världsdagar för olika diagnoser

Dagen för Sällsynta diagnoser infaller världen över, på eller runt sista februari varje år. En känd svensk som faller under denna kategori är parasimmaren David Lega, med diagnosen AMC (Arthrogryposis multiplex congenita) (googla).

World Down Syndrome Day 21/3 för att det är kromosompar nummer 21 som hos personer med Downs syndrom har 3 kromosomer (istället för de vanliga 2 alltså). Sedan några år tillbaka rockar man sockorna, d.v.s. har på sig två olika strumpor ” för att hylla människors olikheter, såsom kromosomavvikelser.”



World Autism Awareness Day, världsautismdagen, 2 april. Färgen blå kan man gärna klä sig i då. På evenemang har man på sig en blå clownnäsa.



Världsdagen för psykisk hälsa infaller 10 oktober.

World Spina Bifida and Hydrocephalus Day 25 oktober är dagen för personer med ryggmärgsbräck och vattenskalle, som jag.

OST, fortsättning

Namnet *Mozzarella* kommer antingen från äldre italienskans mozza, buffel (mozzarella är i original gjord av buffelmjölk), eller från italienskans mozzare, skära. Den ost som mest liknar ostmassa.

Fetaost (av grekiska φέτα) är en syrlig grekisk får- eller getost i saltlag med lång tradition. Historiskt främst på Kreta. Fetthalt 23-60%. Feta är inom EU ett ursprungsskyddat namn, det får bara användas för ost tillverkad i Grekland. Varianter av komjolk, salladsost eller vitost, är slätare, lite gummiaktiga och mildare.

Halloumi är en fårost, varumärkes-skyddad sedan 2019. Får endast tillverkas på traditionellt vis på Cypern.

Cheddar, gjord av komjolk, är ljusgul till orange, hård och stark och täckt med väv. Från byn Cheddar i Somerset, Storbritannien och har tillverkats där sedan 1000-talet.

Parmesan (franska), eller Parmigiano-Reggiano (italienska) är båda skyddade ursprungsbeteckningar. Klassisk italiensk hårdost. Tillverkas i området runt Parma och sydost ut till Reggio Emilia, i norra Italien. Gjord på opastöriserad komjolk och salt, som osten tar upp i saltlag. Lagras i cirka 2 år. Kan efter 1 år användas i matlagning. Pulver kallat Parmesan är vare sig relaterat till Italien eller namnen.

Mini Babybel är ett franskt märke av olika sorters små styckeförpackade snacksostar.

Tillverkaren har rötter i Juraregionen i Frankrike från 1865.

Halva världsproduktionen görs i Évron, en kommun i nordvästra Frankrike.

Mini Babybel är känd för sin förpackning, nätpåsar med ostbitarna packade i en blandning av färgad paraffin och mikrokristallinwax.

Sorter (med tillhörande inslagsfärger) i Sverige

Sort Färg Kommentarer

EdamerRöd

Cheddar Lila (ESP, FIN, UK, IRL, NOR, SVE, DAN, BEL)

Gouda Orange

Light Ljusblå

Den skrattande kon (La vache qui rit)

Minicubes (passar till små kex)

8x3 st.

Grön: Champinjon, Blåmögel, Lök

Röd: Tomat, Grönpeppar, Skinka

Portionsmix (tårtbitar, passar till stora kex eller mackor)

2xPaprika, 2xÖrter, 2xCheddar, 2xSkinka

FILT

Råvaran är oftast fårull, som bearbetas mekaniskt varmt och fuktigt.

Filtning, eller tovning, innebär att fibrerna hakar i varandra.

Ett gammalt hantverk är tillverkning av filthattar.

Filt av syntetfiber tillverkas oftast genom nålning. Det är att mekaniskt binda fibrerna i flor eller vadd, som då blir tätare och starkare.

Vadden passerar mellan två horisontella plattor med hål som nålbalkens nålar med hullingar passerar igenom i en nedåt-uppåtgående rörelse och drar med sig fibrer som då mekaniskt hopfiltas.

En del vävnader, bl. a. sängfiltar, som genom stampning och/eller ruggning fått ett filtliknande utseende kallas filt, men bör heta filtad vara.

KÄLLA: Wikipedia

Gulliga smörgåstårter för två

Garnera gärna med lite extra räkröra, rädisor, gräslök.

2 portioner

Ingredienser

8 skivor rostbröd

Räkröra

3 kokta ägg

3 dl räkor

1,5 dl majonnäs

Salt och peppar

Crème Fraîche- och majonnäsröra

1 dl Crème Fraîche

1 dl majonnäs

Till garnering

Rädisor

Gräslök

Gör så här

1

Banda ingredienserna till rörorna. Skär av kanterna på brödsnivåerna och gör två smörgåstårter genom att varva rörorna mellan de fyra brödsnivåerna.

2

Täck sidorna och toppen med crème fraîche- och majonnäsröran och garnera med lite extra räkröra, rädisor och gräslök.

På danska finns det två ord för smörgås: smørrebrød och mad (används även på skånska). Maden brukar vara en enklare smörgås.

Smørrebrød med ägg och räkröra

En maffig smörgås med ägg och räkröra är perfekt till lunch. Extra lyxigt känns det med färska örter på toppen. Välj gärna ett surdegsbröd eller annat lite mer rustikt bröd.

2 portioner

Ingredienser

2 stora brödskivor

2 kokta ägg

100 g skalade räkor

1,5 msk majonnäs

1 msk Crème Fraiche

2 färska örter, som dill, gräslök, persilja, hackade.

0,5 citron

Gör så här

1

Bred ev. lite smör eller majonnäs på brödskiivorna.

2

Skala och dela äggen. Blanda räkor, majonnäs, crème fraîche, rödlök och örter. Smaka av med några rejäla droppar citronsaft, salt och peppar.

3

Fördela ägg och räkröra på brödskiivorna. Toppa med rom och örter eller groddar och njut!

KÄLLA: sundbusserne.dk, köket.se

Philadelphiaglass

Glassen får sin konsistens i frysen.
Servera med färska eller frysta bär.

6 portioner

Ingredienser

2 paket färskost (à 62 g)

2 dl socker

1 1/2 tsk vaniljsocker

3 dl vispgrädde

3 äggulor

8 digestivekex

Gör så här

Blanda ost, socker och vaniljsocker.

Vispa grädden. Rör ner äggulorna, en i taget, i ostmassan och blanda med grädden.

Smula kexen och strö hälften i en form med löstagbara kanter.

Bred ut smeten i formen och strö på resten av kexsmulorna. Frys i minst 4 timmar.

KÄLLA: ica.se

Ädelstenar

Mineralet i rubin och safir är korud (aluminiumoxid). Det kan innehålla spår av andra metaller än aluminium – järn, titan, krom, koppar eller magnesium.

Rubin

Rubinen är röd, brunaktig eller rosa. Namnet kommer från det latinska ordet för röd – ruber eller rubrum. Färgen kommer av att mycket små mängder krom ersätter en del av aluminiumet. Endast diamanten är hårdare. Värdet bedöms efter storlek, färg, klarhet och slipning. Färgen bör vara djupröd och en bra färg är viktigare än absolut renhet. Rubinfyndigheter finns i Afrika, Asien och Australien. De största i Myanmar, Sri Lanka och Thailand.

Safir

Av grekiskans sappheiros, blå sten. Beroende på vilken korudsblandning safiren innehåller kan den vara blå, gul, lila, orange, grön. Men vanligast är blå. Safirer finns i Australien, Myanmar, Sri Lanka, Thailand, Kambodja, Brasilien, Kenya och Malawi.

Smaragd

Högt värderad. Gräsgrön av bl. a. krom. Sexhörniga kristaller. Smaragdgruvorna vid Röda havet bearbetades redan 1650 f.Kr. Man har inte lyckats bestämma någon smältpunkt för smaragd eftersom den spricker vid högre temperaturer.



KÄLLA: Vår värld – uppslagsverk för unga vetgiriga (1993), Wikipedia



Svenska gruvor

Järnmalm: Luossagruvan i Kiruna var redan 1904 Sveriges största gruva och är den mest kända (artikel finns i Öbackabrus nr 22, juni 2017, se hemsidan). I Norrland bryts järn idag där (malmen består mest av magnetit) och i MalMBERGET. I Bergslagen bröts järnmalm i tusentals gruvor (de flesta små), som nästan alla nu är nedlagda. Den största var Grängesberg i Ludvika kommun, från 1500-talet till 1989.

Koppar: Falu koppargruva i Dalarna. Av slaggprodukter från gruvan görs Falu rödfärg.

Guld: Svartlidengruvan i Lycksele och Storumans kommuner och Björkdals guldgruva i Skellefteå.

Silver: Sala silvergruva i Västmanland

Zink: Zinkgruvan i Askersund i Närke

Bly: Ytteroldens blygruva i Krokoms kommun i Jämtland.

Tidigare har kobolt brutits i Los koboltgruva i Ljusdals kommun Hälsingland och Vena koboltgruvor i Askersund och Kumla i Närke.

Möjligen finns det i Ahmavuoma nära Vittangi i norra Lappland och i Oviken i Bergs kommun i Jämtland.

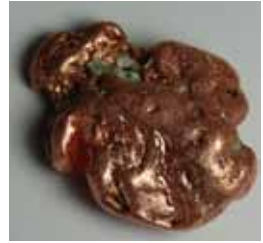
TEXT: Stina Palm

KÄLLA: densvenskagruvan.se, loosgruvan.se, Wikipedia.

Järnmalm.
FOTO: Magnus Manske



Koppar.
FOTO: FastilyClone



Guld



Silver. FOTO: Jurii

Bly. FOTO: RKBot



Alla bilderna där fotograf angivits har denna licens:
Attribution-ShareAlike 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0)

ROST

Rost är de spröda, porösa och vattenhaltiga järnämnen, oftast bruna till rödbruna, som bildas när det kommer vatten och syre på järn.

I torr miljö rostar inte järn, men är fuktigheten över ca 70% (vilket inte är jättemycket i många vanliga miljöer) rostar järn utan synligt vatten.

P.g.a. att rosten inte är kompakt skyddar det inte det underliggande järnet mot vidare rostning.

Angreppen bildas i två steg. Först bildas rödrost, som är ljus rödbrun och mindre allvarligt. Kan ofta tas bort med lätt slipning.

Får den vara kvar ombildas den till mörkbrun gravrost. Om ytan är fuktig går angreppet på djupet och hållfastheten hos det angripna föremålet blir sämre.

Även en liten skada i rostskyddande ytbehandling, t. ex. målning, kan ge ingång till omfattande skador genom att rosten kryper under det skyddande ytskiktet.

Rost tar större plats än järn, vilket gör att material sprängs sönder när rost bildas i håligheter i konstruktionen, t. ex. springor mellan överlappande plåtar.

Rostfritt stål

Rostfritt stål uppfanns på ett laboratorium i Sheffield av Harry Brearley 1912. Under experiment med olika legeringar till kanonrör upptäckte han att järn-kromlegeringar inte rostade.

När kromhalten överstiger cirka 11% bildas en tunn hinna som skyddar det underliggande stålet. Om stålets yta skadas återbildas ytskiktet mycket snabbt om det finns syre i omgivningen.

Den kemiska motståndskraften i rostfritt stål ökar med stigande kromhalt och minskande kolhalt, så rostfria stål bör ha en kolhalt under 0,25%. En vanlig missuppfattning om rostfritt stål är att det inte rostar alls, men det gör det i många miljöer. Det finns rostfria stål som kallas rosttröga stål eftersom rosten bildar ett skikt efter en viss nivå som bromsar vidare rostning.

GJORT AV: Stina Palm

KÄLLA: Wikipedia

Ovanligt att pruta här

När du ska köpa något
kan du försöka få säljaren
att sänka priset, du kan pruta.
Svenskar är dåliga på det.

Den senaste tiden
har många saker blivit dyrare.
Folk har svårt
att få pengarna att räcka.
Då kanske fler börjar
pruta i Sverige.

Många har lärt sig pruta
i något annat land.
Sedan kommer de hem
och prövar här.

PAPPER OCH STYGN

